

Els ordres militars i les dames de Jonqueres

La comunitat de monges benedictines de Santa Maria de Jonqueres fou instituïda el 1214 i confirmada pel papa Innocenci III (Maria-Mercè Costa, 1989, p. 61). 'Les dames' arribaren a pertànyer a l'orde militar de Santiago, que s'havia establert per ajudar als pelegrins que viatjaven al santuari de Santiago de Compostel·la, a més de participar en la lluita per conquerir la península del domini musulmà.

Proliferaren tals tipus d'ordes als segles XII i XIII, i els seus cavallers foren a la vegada monjos i militars. L'orde de Santiago, d'origen castellà, era un de les més poderosos i també dels més populars, ja que els militants no foren obligats al vot de castedat total i rigorós; podien casar-se.

Els ordres militars eren institucions que exerciren un enorme poder a la baixa edat mitjana, i el de Santiago albergava els dos col·lectius de la màxima riquesa i influència: la noblesa i l'església.

"El extraordinario poder (político, militar, económico, judicial, etc) que llegó a detentar el maestro de la orden santiaguista hizo que sus movimientos fueran seguidos minuciosamente por los monarcas [...]" Juan Carlos Ruiz Souza, Wikipedia.org (19.03.2009).

La prominència de l'orde explica les reiterades referències a la cavalleria de les monges de Jonqueres en documents històrics. Mentre la seva cavalleria a Binissalem fou físicament una col·lecció heterogènia de trossos de terra, la distinció de la marca assegurava que la cavalleria i les dames rebien una atenció sense haver de fer res.

Fou gràcies a la viuda vescomtessa Garsendis que les dames s'associaren amb l'orde de Santiago i canviava la seva regla a la de Sant Jaume (l'agustinià), per avantatge seu. Arribat el moment, al segle XIII, en què les monges volien mudar-se de Sabadell i apropar-se a Barcelona, la vescomtessa Garsendis ho facilità, aprofitant les seves bones relacions amb el rei Jaume I, el seu cosí. Ella donà unes propietats disperses a Balears: la porció de Pere de Centelles, que ella havia comprat, a les monges que seria carregada d'aleshores endavant amb l'obligació d'un cavall armat, mentre el rei donaria a la comunitat de monges un terreny amb un molí, prop dels murs de la ciutat de Barcelona.

Fou comú que una família donàs una propietat a una comunitat sobretot quan entrava una filla al convent i les dames de Jonqueres eren molt riques en granges, rendes i censals. El titular de les propietats fou el mestre del seu orde de Sant Jaume. La seva cavalleria a Mallorca significava una propietat més, sobretot quan la nova ubicació del convent resultava inhabitable per la humitat i elles traslladaven la seva residència una altra vegada; quedant-se, és clar, amb el domini i unes rendes del molí.

Hi hagué nombrosos ordres militars implicats en la conquesta de Mallorca; l'orde del Sepulcre en fou un altre patrocinat per la vescomtessa Garsendis a qui donà una gran extensió d'Alaró (ara de Consell) que més tard passà a la família Puigdorfila. Segles més tard, amb el decreixent valor militar del cavaller, els ordres es converteixen en clubs selectes cotitzats per tothom amb pretensions socials.

La viuda vescomtessa de Bearn mantenia forts enllaços particulars amb les dames de Jonqueres, encara que mai no entràs formalment a formar part del convent. Sabent de la seva propensió a associar-se sempre amb eclesiàstics al llarg de la seva viduïtat d'uns trenta cinc anys, l'associació és predictable. La historiadora Maria-Mercè Costa (2005, p. 13) suggereix que

Garsendis i el seu fill Gastó VII, el vescomte, foren sepultats al costat de l'altar major de l'església monàstica a Barcelona.

Segons Costa, cronista de les dames de Jonqueres, parlant del seu convent: *“La seva primera finalitat era la protecció de les famílies dels cavallers mentre ells anaven a la guerra o quan ells morien. Les vídues podien, a voluntat, romandre en el convent mentre visquessin, sense que poguessin ser induïdes a la professió religiosa”* (2005, p. 33).

El subministrament d'aquest i similars serveis socials per part d'un orde religiós fou ben reconegut a Europa durant l'època medieval. A les famílies acomodades o nobles a vegades els sobraven filles en un societat on no tenia lloc la dona no casada. S'havia de cercar també una situació digna per les filles bastardes de la noblesa o per dones que rebutjaven el matrimoni.

Un monestir acomodat podia proporcionar un nivell de vida comparable amb el gaudit per l'aristocràcia, puntuada per cerimònies religioses de gran esplendor. Un assumpte d'enorme importància social llavors era la precedència; qui va abans i qui darrere en cerimònies i processons. Hi ha relats de processons religioses a Barcelona on la disputa pel primer lloc entre les monges de Jonqueres i la comunitat de Valldonzella era duita amb tanta empena que tot decòrum fou abandonat i, en una ocasió, la festa acabà en desordre i confusió.

En el primer període de la comunitat de Jonqueres, les monges no tenien obligació d'anar vestides d'hàbit i, durant segles, les qui volien, mantenen cases pròpies dins el recinte del convent. També les professades podien visitar a les seves famílies durant temporades amb permís de la priora i fins i tot, sortir per casar-se. El seu vot de castedat era compatible amb el matrimoni tal com ho era el dels cavallers. Una vegada viuda, hom podia tornar al monestir i reassumir la qualitat de monja.

Dels tres vots monàstics tradicionals: de pobresa, castedat i obediència, l'únic imposat amb rigor fou l'últim, per mor de conservar la puresa de sang. El mínim indici d'un intent de contacte exterior, com cercar una finestra i mirar a fora, era castigat amb règim de pa i aigua. Infraccions repetides podien portar a l'expulsió.

Una nota curiosa és que el primer document conservat a l'arxiu municipal de Binissalem, que arribà de Ciutat a l'octubre de 1339, fa referència a les dames. És un recordatori de Berenguer de Santacília, cavaller i veguer de fora.

“Avem per lo batle e procurador de las dones de Jonqueres que algunes de les vostres batllius deven e són tenguts e obligats a les dites dones per diverses rahons, las quals deutes aver no pot lo dit batle o lur procurador sens graus treballles [...]” (transcripció de Francesc Canals, 1988).

Resumit, el veguer voldria que els *“batles de la illa de Mallorca”* no demoressin o esquivessin els pagaments deguts a les monges (censos per exemple), com els havien fet fins al moment.

FONTS CITADES

- _Maria-Mercè Costa, “Notícia de les possessions del monestir de Jonqueres a les Illes Balears”, *XIII Congrés d'història de la Corona d'Aragó*, comunicacions I, 1990
- _Juan Carlos Ruiz Souza. “La Orden de Santiago” Wikipedia. org
- _Maria-Mercè Costa, *El món de les dames de Jonqueres*, 2005
- _Francesc Canals, (1988) transcripció del primer document existent de Ciutat i dirigit al batle de Robines. Signatura 1830, arxiu històric de l'ajuntament de Binissalem

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.